

قوانین و احکام شرعی در مورد اهدای جنین

دکتر منوچهر صفری^{۱*}، دکتر لعلیا قهاری^۲

مقدمه: مقاله از نوع مروری می باشد. روش جمع آوری داده از طریق مقالات و کتب بوده است. به طور متوسط حدود ۱۵-۱۰٪ از زوجین در ایران مبتلا به مشکل ناباروری می باشند. در دو دهه اخیر موفقیت‌های قابل توجهی در زمینه فن‌آوری‌های نوین کمک باروری حاصل شده است و زوجین نابارور نیز با محدودیت قانونی برای استفاده از این فن‌آوری‌ها روبرو نمی‌باشند. از روش‌هایی که امروزه مقبولیت زیادی یافته، استفاده از اسپرم، تخمک و جنین اهدایی است. قانون نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور در سال ۱۳۸۲ در مجلس شورای اسلامی تصویب شد درباره تلقیح اسپرم یک مرد با تخمک متعلق به زن بیگانه و همچنین وارد کردن آن به تخمک در صورت ناتوانی اسپرم در نفوذ به داخل تخمک مخالفت صریحی در میان متون فقهی وجود ندارد و تعدادی از فقها بر جواز آن نیز تصریح کرده‌اند. حضرت آیت الله خامنه‌ای و برخی دیگر از فقها مانند حضرات آیات یزدی، مکارم شیرازی و موسوی اردبیلی بر جواز آن نظر داده‌اند.

بر اساس ماده یک این قانون تمامی مراکز تخصصی ناباروری ذی صلاح مجاز خواهند بود با رعایت ضوابط شرعی و شرایط مندرج در آن قانون نسبت به انتقال جنین‌های حاصله از تلقیح خارج از رحم زوج‌های قانونی و شرعی و پس از موافقت کتبی زوجین صاحب جنین به رحم زنانی که پس از ازدواج و انجام اقدامات پزشکی ناباروری آنها (هریک یا هر دو) به اثبات رسیده اقدام نمایند، اما هنوز ابعاد مختلف قانونی این موضوع برای همگان روشن نیست. مسئله وراثت و اینکه در مورد رحم جایگزین و اهدای تخمک طفل دقیقاً به صاحب نطفه ملحق می‌شود یا اهدا کننده تخمک و یا زن دارای رحم جایگزین همچنان مورد اختلاف است.

قوانین و مقررات رحم جایگزین و اهدای تخمک

- ۱- زوجین بنا به گواهی معتبر پزشکی، امکان بیجه دار شدن نداشته باشند
- ۲- زوجه استعداد دریافت جنین را داشته باشد
- ۳- هیچیک از زوجین محجور نباشند.
- ۴- هیچیک از زوجین مبتلا به بیماری‌های صعب‌العلاج نباشند
- ۵- هیچیک از زوجین معتاد به مواد مخدر یا روانگردان نباشند
- ۶- زوجین بایستی تابعیت جمهوری اسلامی ایران را داشته باشند.

شرایط اهداء کنندگان جنین:

- ۱- وجود رابطه زوجیت قانونی و شرعی بین آنها.
- ۲- سلامت متعارف جسمی و روانی.
- ۳- ضربیب هوشی مناسب.

^{۱*} دانشیار، دکتری تخصصی علوم تشریحی، دانشگاه علوم پزشکی سمنان، دانشکده پزشکی، گروه علوم تشریحی
^۲ دانشجوی دکتری علوم تشریحی، دانشگاه علوم پزشکی ارتش، دانشکده پزشکی، گروه علوم تشریحی

۴ - نداشتن اعتیاد به مواد اعتیادآور و روانگردان.

۵ - مبتلا نبودن به بیماریهای صعب‌العلاج نظیر ایدز، هیپاتیت و

۶ - موافقت و رضایت کتبی زوجین اهداء کننده

شرایط جنین قابل انتقال:

۱ - جنین حاصل **تلقیح خارجی رحم** باشد: بنابراین سایر انواع تلقیح مصنوعی از جمله اهداء اسپرم ، اهداء تخمک از شمول

مقررات قانون نحوه اهداء جنین ... خارج می باشد.

۲ - جنین از اسپرم و تخمک زوجهای شرعی و قانونی ایجاد شده باشد.

وظایف صاحبان و اهداء گیرندگان جنین نسبت به شخص متولد شده:

وفق ماده (۳) قانون نحوه اهداء جنین (وظایف و تکالیف زوجین اهداء گیرنده جنین و طفل متولد شده از لحاظ نگهداری ، تربیت ، نفقه و احترام نظیر وظایف و تکالیف اولاد و پدر و مادر است). همانگونه که ملاحظه می شود ماده مذکور ، فقط از وظایف و تکالیف زوجین اهداء گیرنده جنین در خصوص نگهداری ، تربیت ، نفقه و احترام سخن گفته و بر خلاف حقوق فرانسه که تمامی آثار نسب مشروع از جمله ارث را بین طفل و زن و مرد دریافت کننده برقرار کرده و الحاق کامل طفل به دریافت کنندگان جنین و توارث بین آنها را پذیرفته ، راجع به رابطه بین صاحبان جنین نسبت به طفل متولد شده و همچنین موضوعاتی نظیر ولایت ، ارث ، محرمیت در نکاح و ... سکوت کرده است

۱- نظریه مالکیت گامت: گروهی از فقها (سبتانی ، تبریزی و مکارم) ، متأثر از نظریه سنتی ، نسب پدری و مادری را بین صاحبان گامت و کودک برقرار و اعتقاد بر برقراری وراثت ، حضانت ، نفقه و محرمیت در نکاح بین آنان ابراز داشته اند.

۲- نظریه اعراض: گروهی دیگر از فقها (صانعی) معتقدند صاحبان گامت با اهداء جنین ، از آن اعراض کرده و دیگر حقی نسبت به آن جنین یا طفل متولد شده ندارند و این اهداء گیرندگان هستند که نسبت به جنین ذیحق بوده و بر اساس ابراز داشته اند وراثت، انفاق و حضانت بین طفل و صاحبان گامت وجود نداشته و فقط در خصوص محرمیت در نکاح قائل به احتیاط شده اند. این دسته محرمیت در نکاح ، نفقه و حضانت را بین کودک و اهداء گیرندگان برقرار و لیکن در خصوص ارث، این رابطه منحصر به کودک و زن صاحب رحم دانسته اند و فتوا داده اند که کودک و شوهر زن صاحب رحم از یکدیگر ارث نمی برند.

۳- نظریه مختلط : گروه سوم از فقها (خویی) ملاک نسب را هم مالکیت بر گامت و هم زایمان دانسته و بر این اساس وراثت ، نفقه ، محرمیت در نکاح و حضانت را بین صاحبان گامت و زن صاحب رحم از یکسو و طفل از سوی دیگر برقرار دانسته اند.

محریت

فقه‌های عظام در رابطه با این مسأله به اجماع نرسیده اند و موضوع در حاله ای از ابهام قرار دارد. در واقع در اینجا دو مسأله وجود دارد: نخست اینکه در صورت پسر بودن فرزند، آیا با زنی که در رحم او بزرگ شده محرم است یا نه؟ دوم اینکه در صورت دختر بودن فرزند، آیا با شوهر زنی که در رحم او بزرگ شده محرم است یا خیر؟

در این رابطه پاسخ آیت الله صناعی قابل توجه به نظر می‌رسد. ایشان میفرمایند: فرزند در صورتی که صاحبان نطفه و تخمک از آن‌ها اعراض نکرده باشند متعلقه صاحبان نطفه امشاج می‌باشد و باید توجه داشت که شوهر زنی که فرزند در رحم آن زنده شده پدر نمی‌باشد چون صاحب اسپرم نیست کما اینکه در مادر شدن زن صاحب رحم همکلام و تأمل بلکه منع است. لذا فرزند به زن صاحب رحم و شوهرش محرم نمی‌باشد و حکم فرزند خوانده را دارد و می‌توان از طریق رضاع یا عقد نکاح موقت با شرایط آن برای ایجاد محریت استفاده کرد.

ارث: مسأله ارث بردن فرزند حاصل نیز از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد. نامشخص بودن تکلیف نسب بر ارث نیز بار خواهد شد. در این رابطه با توجه به نظرات متفاوت فقها نمی‌توان به یک نتیجه اجماعی رسید. به‌عنوان مثال آیت الله مکارم شیرازی و آیت الله خامنه‌ای به ارث بردن فرزند از صاحب‌نطفه و تخمک نظر داده‌اند. آیت الله موسوی تبریزی علاوه بر آن به ارث بردن فرزند از زن صاحب رحم نیز رأی داده‌اند. از دیدگاه آیت الله صناعی، در صورت اعراض زن و مرد صاحب گامت، فرزند از زن صاحب رحم و شوهر او ارث می‌برد.

نفقة طفل: بر اساس ماده ۱۱۹۹ قانون مدنی، نفقه‌ی اولاد بر عهده‌ی پدر است. پس از فوت پدر یا عدم قدرت او برانفاق، به عهده‌ی اجداد پدری است و در صورت نبودن پدر و جد پدری یا عدم قدرت آنان، نفقه‌ی فرزند بر عهده‌ی مادر است. در صورت زنده نبودن مادر، یا عدم قدرت بر انفاق، نفقه بر عهده‌ی اجداد و جدات مادری و جدات پدری است. در این ماده قانون‌گذار در درجه‌ی نخست پدر و با ترتیباتی مادر را مسئول پرداخت نفقه‌ی اولاد قلمداد کرده است. با توجه به ماده ۳ قانون نحوه‌ی اهدای جنین به زوجین نابارور این تکلیف بر عهده‌ی یگیرندگان جنین (مرد و زن) گذاشته شده است.

نتیجه‌گیری: انتقال و اهدای جنین با توجه به نظر بیشتر فقهای عظام عملی مجاز بوده و بر همین اساس قانونگذار اقدام به وضع قانون نموده است. با تصویب قانون نحوه‌ی اهدای جنین به زوجین نابارور در سال ۱۳۸۲ و آیین‌نامه اجرایی آن در سال ۱۳۸۳ دیگر ممنوعیتی در این خصوص در حقوق ایران به نظر نمی‌رسد.

کلمات کلیدی: اهدای جنین، نابارور، قوانین شرعی